

Комунальний вищий навчальний заклад
«ВІННИЦЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
21050 м.Вінниця, вул.Грушевського, 13, тел./факс 55-65-60,
E-mail: bil@mail.vinnica.ua

Відділ українознавства

тел. 55-65-63

Лазаренко В.І., Козаченко О.Є., Бегас Н.О.,
завідувач та методисти відділу українознавства

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА У 2019/2020 Н.Р.

Відповідно до Концепції Нової української школи, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді, головним завданням сучасної школи є формування особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією, системою наукових знань про людину, природу й суспільство, з високо розвиненим почуттям національної та власної гідності, яка є носієм національних та загальнолюдських цінностей, необхідних для подальшого повноцінного життя в соціумі. Ефективним засобом здійснення цього завдання є українознавство як галузь науки, що інтегрує знання з історії, археології, лінгвістики, етнографії, правознавства, релігієзнавства, економіки, етики, естетики, педагогіки, природознавства та інших освітніх дисциплін.

Сьогодення вимагає змістовної організації і проведення українознавчої роботи в навчально-виховних закладах області, оновлення змісту і форм. Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, а саме головне – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Статтею 12 Закону України «Про освіту» визначено мету повної загальної середньої освіти - всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині:

вільне володіння державною мовою;

здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;

інформаційно-комунікаційна компетентність;

навчання впродовж життя;

громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;

культурна компетентність;

інші компетентності, передбачені стандартом освіти.

Звертаємо особливу увагу, що у змісті всіх навчальних програм послідовно впроваджено компетентнісний підхід, який відповідає стратегічному напрямку розвитку освіти в контексті положень Концепції «Нова українська школа» та показано особливості запровадження наскрізних змістовних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання.

Наскрізна лінія «Громадянська відповідальність» забезпечує розвиток соціальної й громадянської компетентностей, розкриває суть поняття «відповідальний громадянин», визначає вектори його діяльності.

У 2019/2020 н. р. викладання курсу «Українознавство» у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься відповідно навчально-виховних програм, розроблених Національним науково-дослідним інститутом українознавства МОН України і затверджених комісією з української літератури Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України, зокрема:

– програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець»(автори: Кононенко П.П., Касян Л.Г., Семенюченко О.В.), рекомендована вченою радою Національного науково-дослідного інституту українознавства та комісією МОНМС України (протокол №4 від 14.06. 2012 р.);

– програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Українознавство», 1-4 класи (автори – Кононенко П.П., Присяжна Т.М.), рекомендована вченою радою Національного науково-дослідного інституту українознавства та комісією з української літератури Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №14.1/12-Г- 686 від 27.12. 2013р.);

– програми для загальноосвітніх навчальних закладів «Українознавство», 5-12 класи (автори – Кононенко П.П., Касян Л.Г.,

Семенюченко О.В.), рекомендована Міністерством освіти і науки України (протокол №1 від 26 березня 2014 року).

Ці програми віддзеркалюють цілісність викладання українознавства від дошкілля до старшої школи, реалізують принципи неперервності та наступності освіти.

Зміст курсу структурований за спірально-концентричним принципом, який передбачає неперервне розширення і поглиблення знань та повторне вивчення певних тем з метою глибшого проникнення в сутність явищ і процесів. Навчальний матеріал викладено за тематичними блоками: «Я - українець», «Моя родина, мій рід», «Мій український народ», «Моя держава - Україна», «Україна та українці в світі». Це відповідає процесу соціалізації дітей, а саме: пізнанню себе, свого найближчого оточення (родина), ознайомленню з більш об'ємним довкіллям (український народ, Україна) та його включення до Світу загалом.

Навчальний курс «Українознавство» є інтегрованим. У ньому поєднані знання з історії, археології, антропології, лінгвістики, етнографії, фольклору, правознавства, міфології, релігієзнавства, культурології, економіки, філософії, політології, етики, естетики, педагогіки, природознавства.

У межах кожного тематичного блоку вчителі повинні звертати увагу на такі змістові лінії: національне природне довкілля, мову і традиційну культуру українського народу, визначні особистості та дати історичної генези українців, їхню роль у світовому просторі.

У кожному класі необхідно подавати знання концентрично, за визначеними темами в певній системі і цілісності, з поступовим ускладненням матеріалу, відповідно до вікових особливостей.

Особливо це стосується дітей-дошкільнят, яким потрібно закласти основи знань про землю, де вони народилися, про їхніх предків, рід, родину, про те, ким вони є.

Виховання дітей дошкільного віку бажано проводити за програмою «Українотворець», яка розроблена цими ж авторами, відповідно до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. Метою та завданням програми «Українотворець» є сприяння становленню кожної дитини як гармонійно розвиненої особистості, усвідомлення її як творця себе, своєї родини, держави, світу. Програма «Українотворець» враховує досвід і традиції української народної та академічної педагогіки, ґрунтується на принципах і засадах міжнародних конвенцій про дітей, Конституції України, є засобом створення міцного підґрунтя для подальшого виховання патріота, громадянина української держави, свідомого державотворця.

Запропонована програмою гнучка і чітка система роботи за змістовими блоками-сферами «Українці», «Природа України», «Я-українець. Я-українка», «Українська культура».

Допоможе раціоналізувати освітній процес музейна педагогіка з її різноманітними формами і засобами.

Метод проектів, модульні блоки, інтерактивні технології дадуть можливість дитині входити в світ етнографії, поступово ускладнюючи завдання, отримуючи все нову й нову інформацію, всмоктуючи в себе дорогоцінні перлини народного досвіду.

Досягнути дієвої співпраці з родинами вихованців можливо завдяки активному використанню інформаційних технологій: розробленням власного сайту дитсадка і особистих сімейних сторінок, де можуть відбуватися обміни досвідом, взаємодії в різних народознавчих проектах. Досягненню позитивного результату сприятиме проведення усних журналів, зустрічей поколінь: дітей, батьків, дідусів, прадідусів, а також спільне творення мистецьких робіт, добрих справ, випуск родинних газет.

Особливе місце в навчально-виховному процесі посідає початкова школа. Це база підґрунтя всього подальшого навчання і виховання дитини. До того ж емоційна чутливість мислення й обмежені інтелектуальні можливості дітей молодшого шкільного віку вимагають виважено і ґрунтовно підходити до питань формування особистості.

Пропонована програма з українознавства для 1-11 класів загальноосвітніх шкіл відповідає Державному стандарту початкової загальної освіти, зберігає наступність і послідовність між довідками (програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець»), основною та старшою школою і є особистісно орієнтованою.

Зміст тематичних блоків, зазначених у програмі, спирається на знання з предметів «Українська мова» «Літературне читання», «Природознавство» навчального курсу «Я у Світі». Проте не дублює предметів, а виводить отримані знання на більш широкий рівень узагальнення, надає навчальному матеріалу цілісності, системності в осягненні феномену України та українського буття.

Навчальний курс українознавства особливий і вимагає від учителя глибоких знань. Українські народні та державні свята, своєрідність української родини; історія українського державотворення; народна та державна символіка України; історична пам'ять народу та його світочі; основні моральні засади українського народу, які визначають поведінку людини в суспільстві; міжнародна діяльність українства і його роль в історії тощо. Це в комплексі сприяє формуванню міжпредметної та громадянської компетентностей учнів.

На допомогу вчителям зміст програми «Українознавство.1-4 класи» містить оновлений список джерел та ілюстративного матеріалу (журнал «Українознавство». – 2017 №40).

Не варто штучно насаджувати знання. Вивчення тем цього блоку має спиратися на знайоме дитині соціоприродне довкілля й доповнюватися знаннями українських традицій, національних особливостей, питомих рис українця. Ми підтримуємо творчий пошук і нестандартні рішення педагогів.

У програмі зазначено загальну кількість годин на вивчення кожного тематичного блоку. Проте якщо вчитель відчуває потребу поглибити зміст навчального матеріалу або певні теми викликали особливий інтерес школярів, то програмовий матеріал можна доповнювати.

Уроки поєднуються із безпосереднім природним довкіллям, відвідуванням історичних пам'яток та закладів культури, зустрічами з батьками, народними умільцями, митцями, героями праці, письменниками, педагогами, визначними людьми своєї місцевості.

Під час структурування навчального матеріалу в програмі враховано принципи наступності та послідовності між початковою та старшою школою.

Для кожного класу в програмі вказано загальну кількість годин (усього 35, 1 година на тиждень), години на вивчення кожного з тематичних блоків, уроки тематичного оцінювання та узагальнення навчальних досягнень учнів. Запропонована кількість годин на вивчення кожної теми є орієнтовною, вчитель може її змінювати у межах 35 годин річних. Резервний час він може використовувати на власний розсуд.

Під час оцінювання досягнень учнів з українознавства вчитель звертає увагу на гармонійне поєднання:

- знань, умінь, навичок;
- емоційно-ціннісного ставлення учня до себе, своєї родини, народу, держави, світу та Всесвіту;
- творчої діяльності.

Критерії оцінювання наведено у програмі.

Українська школа – родина – і початкова, і середня, і вища школа – мають поєднувати гуманістичні і правові засади, патріотизм і професіоналізм, вітчизняний і зарубіжний досвід, – і тому її домінантою має стати людинознавство, що є ядром українознавства та світознавства, котрі стануть джерелом самореалізації та життєтворчості

У загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах області необхідно розвивати мережу гуртків декоративно-прикладного мистецтва: художньої обробки соломи, деревини гончарства, лозоплетіння, народної вишивки, ткацтва, художньої кераміки та ін. Потрібно більше уваги звертати на проблему інтегрування українознавства з історією України, географією, українською мовою та літературою, а також з іншими предметами, зокрема, уроками художньої праці, музики, образотворчого мистецтва, риторики.

Рекомендуємо вчителям на уроках практикувати елементи нестандартності, інсценізувати обряди, вивчати забуті пісні, запрошувати місцевих умільців, виконавців, збирачів народної мудрості, проводити уроки-захисти рефератів, уроки-конкурси. Ці уроки рекомендуємо проводити у краєзнавчих музеях, кабінетах українознавства, обласному музеї етнографії, архітектури і побуту.

Адміністраціям шкіл варто більше уваги приділяти підбору кадрів учителів, навчально-методичному забезпеченню з українознавства. Учитель українознавства має бути, насамперед, творчою особистістю. Уроки українознавства – це уроки любові до ближнього, до свого міста чи села, до своєї вулиці, до батьків та Батьківщини. Учитель українознавства повинен мати вищу освіту, досконало знати історію України, захоплюватися краєзнавчою та пошуковою роботою, багато займатися самостійно.

Координаційним центром виховної діяльності повинні стати кабінети українознавства, шкільні музеї, які радимо створити у кожному навчально-виховному закладі. Вони можуть використовуватись для проведення уроків, семінарських і факультативних занять, читання лекцій, історико-краєзнавчих, літературно-фольклорних та інших гуртків і об'єднань, круглих столів, організації зустрічей, конкурсів, диспутів, конференцій та ін.

Головними, постійно діючими експозиціями є ті, що висвітлюють головні аспекти українського народознавства:

«Історія України», «Національна культура», «Побут і господарство українців», «Громада та її звичаї в Україні», «Фольклор», «Сімейні звичаї та обряди», «Народний календар», «Національне вбрання», «Народні знання», «Світогляд та вірування українців».

Вибираючи профілі та жанри шкільного музею, необхідно врахувати реальні потреби конкретної школи.

Відомі музеєзнавці Є.Л.Галкіна і Ю.Юхневич рекомендують створення таких музеїв: музей-експозиція (виставка), музей-майстерня (студія), музей-лабораторія, музей-клуб, музей-театр, музей-екскурсійне бюро, музей-ярмарок та ін.

Зміст культурно-освітньої діяльності шкільного музею виражається в формах організації роботи з учнівською аудиторією, взаємодії з навчально-виховним процесом. (журнал «Шкільний світ», №4(660), лютий 2013).

Вже стало традиційним у жовтні (другий тиждень) проведення тижня українознавства, під час якого бажано організувати і провести такі заходи:

Години мужності: «Чорнобиль – трагедія, подвиг, пам'ять»(журнал «Виховна робота в школі» №3 2017 р. ст.9-14), «Їм у віках судилося безсмертя», «Майдан: революція гідності», до Дня соборності України, Дня пам'яті героїв Крут, Небесної Сотні, бійців АТО. Під час проведення таких уроків рекомендуємо провести зустрічі із ветеранами Великої Вітчизняної війни, акцію «Зірка пам'яті», «Пам'ятати – означає шанувати та берегти» (журнал «Виховна робота в школі» №5 травень 2016р. ст. 18-20).

Визначні дати року:

1 вересня – День знань

13 вересня – День українського кіно

15 вересня – Міжнародний день миру

1 жовтня – Міжнародний день музики

14 жовтня – Свято Покрови Богородиці та День українського козацтва

9 листопада – День української мови та писемності

20 листопада – Всесвітній день дитини

28 листопада – День пам'яті жертв Голодомору

3 грудня – Міжнародний день інвалідів

6 грудня – День Збройних Сил України

19 грудня – День Святого Миколая

7 квітня – Благовіщення Пресвятої Богородиці

26 квітня – День Чорнобильської трагедії

10 травня – Міжнародний день Матері

15 травня – Міжнародний день сім'ї

18 травня – Міжнародний день музеїв

18 травня – День пам'яті жертв політичних репресій

21 червня – День Батька

28 червня – День Конституції України

Обрядові заходи: «Віночок вити – життя любити» (журнал «Школа», №1(85), січень 2013. стор.74.), «Возвеличуємо Христове воскресіння» (журнал «Початкова школа» №4 2013 р.стор.63, «Калина – символ рідної землі», «Вже Різдво прийшло до хати, всім пора колядувати» (журнал за січень 2016р.ст. 46-47), «Недалечко червоне яечко», «Вишита сорочка аж до поясочка»(журнал «Шкільна бібліотека», №9-10, стор.99), «Купальські свята – це легенда» (журнал«Шкільна бібліотека», №5 2015р.ст.29-30.).

Уроки-свята: «Подорож по Україні», урок-телепередачу «Казки маленькі, а розуму в них багато», «Доля мови – доля народу», «Гернистий шлях становлення української мови», «Провідники української нації у ХХ ст.», «Глибинні корені українського слова», «Берегині рідного краю» (журнал «Шкільна бібліотека», №9-10 2013р).

Години спілкування з учнями: «Бути на Землі Людиною», «Нашому роду нема переводу», «Родині ми складаємо славу нині», «Вшанування символів України», «Рушник, що вміє розмовляти», «Уклін тобі, людино праці».

Конкурси: «Різдвяний подарунок» (виготовлення новорічних прикрас), конкурс-гра «Україно моя - я для тебе живу» (журнал «Шкільна бібліотека №7 2015р), «Ми козацького роду діти», гра-подорож «Україна – славний край козацький», «Ярмарок професій», «Мандрівки сторінками усних журналів: «Україна – держава європейська» (ж-л «Шкільна бібліотека» №2, 2015р), «День Європи в Україні», «Україна – наш спільний дім», «Глибинна течія пам'яті».

Майстер-класи: виготовлення привітальної листівки до Великодня, «Паперові фантазії», «Вишивка стрічками», українська символіка у флористиці.

Перевагу варто надавати активним формам роботи, що передбачають самостійну або спільну роботу, набуття дітьми та учнівською молоддю соціального досвіду; сприяють формуванню національної свідомості, критичного мислення, ініціативності, творчого підходу до справи, відповідальності за свої дії та вчинки: участь у Всеукраїнській акції «Лист пораненому», у благодійних акціях «Діти Буковини – воїнам АТО», «Сітка-оберіг», «Оберіг для солдата», «Янгол у моєму житті», «Подарунки для воїнів АТО від Миколая», «Лелеченя добра».

Під час викладання українознавства рекомендується використовувати такі підручники та посібники: підручник «Українознавство» (П.П. Кононенко), «Українознавство» (в 2-х книгах, В.С. Крисаченко), науковий громадсько-політичний культурно-мистецький релігійно-філософський педагогічний журнал «Українознавство» НДІУ МОН України, журнал

«Берегиня», «Жива вода», «Буковинський журнал», підручник «Народознавство. Українознавство» (Г.К. Кожолянко), «Слово» (Н.Поклад, М.Кононенко), «Українознавство» для учнів 1-4 класів (З.О. Сергійчук), «Дивосвіт» (Н.С. Івасьо), «Живиця» для учнів 2(1) класів (Н.С. Івасьо), хрестоматія для учнів 5-11 класів «Український фольклор» (О.Ю. Бріцина, Г.В. Довженко), посібник «Уроки українознавства. З досвіду роботи вчителів українознавства Чернівецької області» (Т.А. Мінченко), «Засіймо Українонькою в душах» (уроки українознавства в 5 класі, Т.А. Мінченко, Г.П. Числаш), «Українознавство в системі освіти Буковини» (науково-методичний вісник, Т.А. Мінченко), «Цілюще джерело української історії» (уроки українознавства в 6 класі, Т.А. Мінченко, А.В. Ткач), «Слідами історії державності України» (уроки українознавства в 7 класі, Т.А. Мінченко, А.В. Ткач), «Українська культура» (підручник, 8 клас, Т.А. Мінченко, Д.М. Препеліца), «Буковинська скриня» (посібник, Т.А. Мінченко), «Українознавство. Я – українець» (посібник 9 кл., Т.А. Мінченко, Д.М. Препеліца, Г.К. Ковальчук, Н.К. Дорожкіна), «Українознавство. З Україною у серці» (посібник 10 кл., Т.А.Мінченко. Г.М.Ковальчук), «Україна і світ» Українознавство» (посібник 11кл. упор.Мінченко ТА., Ковальчук Г.М.).«Ігри та конкурси з українознавства»(навчальний посібник, Т.А.Мінченко. І.Н.Дєдов).

Основні напрямки роботи методичних об'єднань вчителів українознавства на 2019/2020 навчальний рік:

Основні завдання українознавства на сучасному етапі.

Формування українознавчого компоненту в навчально-виховній діяльності закладу.

Українознавчий компонент при викладанні предметів у школі.

Значення українознавчих досліджень для розвитку особистості.

Роль українознавства у формуванні громадянської та соціальної компетентності школяра. Сучасні виховні технології на уроках українознавства.

Значення краєзнавчо-дослідницьких робіт із українознавства у формуванні ціннісних ставлень особистості до рідного краю.

Українські традиційні обереги-символи: батьківська хата, материнська пісня, рушник, сорочка-вишиванка – одвічні духовні святині українського народу.

Народні ремесла та промисли як унікальний вид народного мистецтва українців.

Обряди, звичаї, традиції як невід'ємна складова духовної культури українців.

Мова – душа й ознака народу, оберіг історичної пам'яті народу.

Значення предмета «Українознавство» та його зв'язок із іншими дисциплінами.

Вся українознавча робота повинна бути спрямована на те, щоб учні глибше пізнали українознавство - історію, мову, культуру, традиції рідної неньки-України задля консолідації українського суспільства.